

Colecția *Clujul din cuvinte*
este coordonată de Irina Petraș

© Asociația „VECHIUL CLUJ”
www.facebook.com/VechiulCluj/
asociatia.vechiul.cluj@gmail.com,
www.vechiulcluj.ro, tel. +40-745-702887

Editura Școala Ardeleană
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel 0364-117.252; 0728.084.801
e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro, redactie@scoalaardeleanacluj.ro
Difuzare: tel/fax 0364-117.246; 0728.084.803
e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro, esadifuzare@gmail.com
www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României
ISBN 978-606-8770-18-5 (general)
ISBN 978-606-797-330-3 (vol. IV)

Imagine copertă: arhiva Asociației „Vechiul Cluj”
Concept grafic copertă: Simina Pițur
Editor: Vasile George Dâncu

ASOCIAȚIA „VECHIUL CLUJ”

POVEȘTI DESPRE CLUJ IV.

AUTORI

Mihai Armanca	Mihai-Florin Hasan
Vladimir-Alexandru Bogosavlievici	Vasile Lechințan
Ioan Ciorca	Lukács József
Dan Clinci	Gabriel-Virgil Rustu
Roxana Croitoru	Tudor Sălăgean
Claudiu Gabriel Enache	Tia Sîrca
Tiberiu Fărcaș	Bogdan Stanciu

COORDONATORUL
VOLUMULUI
Tudor Sălăgean

COORDONATORII
PROIECTULUI
Sebastian-Iacob Moga
Victor-Eugen Salcă

Prefață de Sebastian-Iacob Moga

Cluj-Napoca, 2018

CUPRINS

SEBASTIAN-IACOB MOGA

PREFAȚĂ / 9

TUDOR SĂLĂGEAN

MATIA CORVIN ȘI CLUJUL.

CRONICA LEGĂTURILOR REGEI CU ORAȘUL SĂU NATAL / 11

LUKÁCS JÓZSEF

GALEOTTO MARZIO DESPRE REGELE MATIA CORVIN / 37

MIHAI-FLORIN HASAN

UN PRIMAR CLUJEAN CU UN DESTIN NEFERICIT:

AMBROZIE CROITORUL († 1510) / 47

GABRIEL-VIRGIL RUSU

CLUJUL ȘI „MOARTEA NEAGRĂ”. DESPRE EPIDEMIILE DE CIUMĂ
CE AU AFECTAT ORAȘUL ÎN SECOLELE XVI-XVII / 67

VLADIMIR-ALEXANDRU BOGOSAVLIEVICI

UNIVERSITATEA CLUJEANĂ „BABEȘ-BOLYAI”. SCURT ISTORIC / 83

CLAUDIU GABRIEL ENACHE

PRIMELE TREI BISERICI ROMÂNEȘTI DIN CLUJ / 93

VASILE LECHINȚAN

CLUJUL ȘI MAREA UNIRE.

NOI DOCUMENTE INEDITE. CRONOLOGIE / 99

către colegul Victor Salcă, care se ocupă cu acribie și dedicare proiectelor noastre, și către Editura Școala Ardeleană, pentru buna colaborare pe care o avem deja de patru ani.

Lectură plăcută!

Sebastian-Iacob Moga,
Președinte, Asociația „Vechiul Cluj”

MATIA CORVIN ȘI CLUJUL. CRONICA LEGĂTURILOR REGELUI CU ORAȘUL SĂU NATAL

Tudor Sălăgean

Matia Corvin este, fără nici o urmă de îndoială, una dintre cele mai mari personalități născute vreodată la Cluj. Poate chiar cea mai mare, cu toate că acest titlu nu i-a fost confirmat încă de specialiști. Mai mult decât atât, pentru a dovedi că nașterea sa în acest oraș nu a fost o simplă întâmplare a istoriei, Matia Corvin s-a afirmat ca unul dintre cei mai importanți susținători și protectori pe care acest oraș i-a avut de-a lungul îndelungatei sale istorii. A acordat orașului său natal poate mai multe privilegii decât orice alt rege al Ungariei medievale, a susținut dezvoltarea

Ilustrație: imagine din timpul dezvelirii grupului statuar Matia Corvin.

economică, administrativă și socială a Clujului și, de asemenea, i-a lăsat o moștenire semnificativă din punctul de vedere al monumentelor sale.

Trebuie să subliniem, de asemenea, faptul că această relație strânsă a regelui cu orașul său natal reprezintă, în realitate, o continuare și o dezvoltare a vechilor legături ale Clujului cu membrii familiei sale. Iancu de Hunedoara, tatăl lui Matia, a fost acela care a luat orașul sub protecția sa în perioada dificilă care a urmat răscoalei „de la Bobâlna”. În ianuarie 1438, clujenii deschiseseră porțile orașului în fața rebelilor transilvăneni care luptau pentru redobândirea vechilor lor libertăți. Orașul a fost asediat de trupele voievodului Desideriu de Losoncz și obligat să capituleze. Clujenii și-au pierdut privilegiile, au fost supuși la plata nonei, le-au fost confiscate morile¹. Timp de trei ani, voievodul Desideriu de Losoncz, din neamul Bánffy, vechi adversar al clujenilor pe care încercase în repetate rânduri să îi vămuiască la traversarea domeniilor sale, a ajuns să stăpânească orașul prin intermediul judeului numit de acesta, Sebastian Olasz². Pentru a își redobândi privilegiile, clujenii aveau nevoie de susținerea unui protector puternic, pe care l-au găsit în persoana noului voievod al Transilvaniei, românul Iancu de Hunedoara.

La rândul lui, Iancu a înțeles imensele avantaje care îi puteau fi oferite de susținerea primită din partea unui oraș dinamic, activ, concurențial și plin de combativitate. Chiar și evenimentele din 1437-1438 demonstraseră, odată

¹ S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958, p. 27.

² F. Zimmermann, C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* (în continuare ZW), V 2318, 2322, 2397.

în plus, caracterul special al Clujului, deschiderea sa către schimbare, sprijinul de care se bucura din partea populației din întreaga regiune și resursele sale remarcabile. Clujul nu era un burg închisat în propriile privilegii, ci un oraș deschis, pregătit să primească iobagi pe care să-i transforme în cetățeni, gata întotdeauna să-și apere drepturile și libertățile cu arma în mână.

Alianța cu Iancu de Hunedoara. Jurământul solemn de la Cluj-Mănăstur (1441). Alianța dintre orașul Cluj și Iancu de Hunedoara a fost realizată imediat după numirea acestuia din urmă în calitate de voievod al Transilvaniei, fiind confirmată printr-un act de o solemnitate care îi confirma importanța. În 8 aprilie 1441³, sâmbăta dinaintea Floriilor, în biserica conventului din Cluj-Mănăstur, în fața judeului Stephanus Bartholomeus și a celor 12 jurați (iurati cives)⁴, Iancu de Hunedoara se obliga să îi ajute pe clujeni să își redobândească libertățile și privilegiile, așa cum fuseseră acestea în timpul regelui Albert de Habsburg și a voievodului Desideriu de Losoncz. La rândul lor, judele și jurații din Cluj, în numele lor, al celor 60 de consuli și a întregii comunități clujene, se obligau să îl servească cu credință pe regele Vladislav al Ungariei și Poloniei. Alianța cu Clujul, susținătorul dintotdeauna al regalității împotriva nobilimii, a fost unul dintre primele și cele mai importante măsuri politice interne ale voievodului Iancu de Hunedoara, care i-a permis să își consolideze pozițiile în interiorul provinciei

³ ZW V 2413, p. 81.

⁴ Petrus Mathie, Andreas Ssuffler, Andreas Serthoderel, Sigismundus Literatus, Petrus Sladych, Barthes Ffeyer, magister Petrus N, Johannes ffrancyas, Stenchel, Jacobus Sleyevnyng, Sigismundus Ffeyer și Ladislaus Hwnyady.

Restituirea vechilor privilegii ale orașului a fost făcută de regele Vladislav I în 21 septembrie 1444, la Orșova⁵, cu puțin timp înainte de a trece Dunărea pentru a participa la cruciada antiotomană încheiată dramatic prin bătălia de la Varna⁶. S-au prezentat în fața regelui judele Stephanus, fiul lui Bartholomeu, precum și jurații Stephanus Litteratus și Iacob Slaynyg. Cu siguranță, aceștia nu s-au prezentat în fața regelui cu mâna goală, ci le-au adus cruciașilor provizii, arme și alte bunuri de care era nevoie în cadrul unei campanii împotriva Imperiului Otoman. Regele Vladislav a afirmat și a recunoscut, cu această ocazie, că orașul de pe Someș a fost cel dintâi care i-a jurat credință, iar fidelitatea clujenilor a fost și în continuare una neabătută. În consecință, regele Vladislav le-a restituit clujenilor, integral, toate privilegiile, donațiile și scutițiile pe care le obținuseră de-a lungul timpului.

După moartea regelui Vladislav pe câmpul de luptă de la Varna, clujenii au continuat să se bucure de sprijinul lui Iancu de Hunedoara, ajuns între timp guvernator al Ungariei. În 9 mai 1451, la plângerea clujenilor, Iancu s-a adresat episcopului Mathias al Transilvaniei, cerându-i să nu-i mai judece pe clujeni în chestiuni testamentare laice⁷. La 7 februarie 1452, acesta a confirmat o înțelegere realizată între maghiarii și sașii din Cluj, al cărei conținut exact nu îl cunoaștem, solicitându-le celor două comunități respectarea

⁵ ZW V 2507, p. 146-148.

⁶ Trecerea Dunării de către armata creștină este datată între 18 și 22 septembrie 1444. K. M. Setton, *A History of Crusades*, vol. VI, *The Impact of the Crusades on Europe*, eds. H. W. Hazard, N. P. Zacour, Madison-London, 1989, p. 273.

⁷ ZW V 2736, p. 317.

acesteia⁸. În 23 și 25 ianuarie 1453, regele Ladislau al V-lea (Postumul), aflat sub tutela lui Iancu de Hunedoara, confirmă o serie de privilegii ale clujenilor și le interzicea tuturor vameșilor din regat să îi mai supere⁹. Câteva luni mai târziu, regele Ladislau îl numea pe parohul Clujului, Gregorius Schleynig, în funcția de capelan regal¹⁰, consolidându-și astfel legăturile cu orașul de pe Someșul Mic.

După moartea lui Iancu de Hunedoara, răpus de ciumă la Zemun, lângă Belgrad, după marea victorie obținută împotriva sultanului Mehmed al II-lea, Clujul a rămas sub influența Elisabetei Szilágyi și a fratelui acesteia, Mihail, protectorul fiilor lui Iancu, Ladislau și Matia. Implicat în intrigile politice de la curtea regală, Ladislau de Hunedoara a fost decapitat, din porunca regelui Ladislau al V-lea, la 16 martie 1457, eveniment care a declanșat o acutizare a conflictului politic din regat. Cu toate că orașul Cluj a rămas de partea partidei Hunedoreștilor, conducătorii acestuia au solicitat și au obținut, la 25 august 1457, din partea regelui Ladislau al V-lea, refugiat între timp la Viena, confirmarea privilegiilor localității și emiterea unui ordin regal de interzicere a abuzurilor comise împotriva clujenilor de către vămuitorii nobililor de Losoncz¹¹.

Mihail Szilágyi, regent al Ungariei. Privilegiile din 1458-1459. La începutul anului 1458, Mihail Szilágyi de Horogszeg a obținut victoria împotriva partidei aristocratice adverse, impunând Dietei Ungariei alegerea ca rege al Ungariei a tânărului Matia, fiul cel mic al lui Iancu

⁸ ZW V 2763, p. 338.

⁹ ZW V 2806, 2807.

¹⁰ ZW V 2878, p. 421-422.

¹¹ ZW V 3083-3086, p. 574-576.

de Hunedoara, aflat încă în captivitate la curtea regală de la Praga. Alegerea noului rege a fost făcută în 24 ianuarie 1458, membrii adunării electivă aflându-se sub presiunea trupelor lui Mihail Szilágyi, fratele Elisabetei, mama lui Matia, cantonate în imediata apropiere a locului în care a avut loc alegerea. Matia a fost recuperat din Cehia în 9 februarie, în schimbul unei răscumpărări de 60.000 de florini și instalat pe tronul regal în 14 februarie. Însă, datorită vârstei sale minore, guvernarea efectivă a regatului a fost încredințată unchiului acestuia, Mihail Szilágyi, investit cu calitatea de regent.

Clujenii, care se numărau printre principalii susținători ai noului rege, s-au bucurat încă de la început de beneficii din partea noului regim. Cea dintâi confirmare a unui privilegiu clujean după alegerea lui Matia, din 31 ianuarie 1458, referitoare la înțelegerea dintre sașii și maghiarii din localitate cu privire la alcătuirea magistratului, este semnată de Mihail Szilágyi, în calitatea sa de guvernator al Ungariei¹². Comunitatea maghiarilor din Cluj a fost reprezentată în fața regentului de judele în funcție, Egidius Zabo și de Ambrosius Literatus, în timp ce comunitatea saxonă i-a avut ca delegați pe Stephanus Bertram și pe Stephanus dictus Hon¹³. Un document foarte important pentru istoria orașului, analizat și discutat în numeroase lucrări istorice. În luna mai, Matia a convocat, la Pesta prima dietă a regatului din timpul domniei sale. Au fost votate peste 50 de hotărâri, promulgate ulterior de Matia în data de 8 iunie 1458. Dintre acestea, trei erau dedicate Clujului, revărsând o abundență de favoruri asupra orașului. Unul dintre aceste documente era o confirmare generală a tuturor libertăților și privilegiilor clujenilor¹⁴,

¹² ZW VI 3102.

¹³ ZW VI 3102, p. 2-3.

¹⁴ ZW VI 3124.

în timp ce un altul acorda orașului dreptul de judecată în procesele civile și penale pentru toate categoriile sociale, cu excepția nobililor¹⁵. În sfârșit, cea de a treia diplomă îi scutea pe clujeni de toate taxele (proventus seu census) ordinare și extraordinare pe timp de trei ani¹⁶. În special acest al treilea privilegiu era unul foarte rar, explicația acordării sale fiind legată, foarte probabil, de o susținere financiară consistentă pe care clujenii o vor fi acordat mamei și unchiului lui Matia. Înainte ca primul an de domnie al lui Matia să se încheie, regele a confirmat încă un privilegiu important pentru clujeni: interdicția de a importa vin în oraș¹⁷. Această interdicție se refera atât la străini, care nu aveau voie să introducă în oraș această băutură, cât și la clujenii înșiși, cărora nu le era permis să o importe. Măsură protecționistă importantă, această restricție referitoare la importul vinului ne arată că atât patricienii, cât și conducătorii breslelor erau puternic legați de cultivarea viței de vie.

Un an mai târziu, în 3 iunie 1459, Matia reconfirmă în ansamblu privilegiile Clujului, declarând lipsite de putere toate privilegiile și documentele care s-ar opune acestora¹⁸. O lună mai târziu, în 17 iulie 1459, la solicitarea judeului Silvestru, Matia amână un proces între doi orașeni din Cluj și le adresează tuturor clujenilor solicitarea de a respecta autoritatea magistratului¹⁹.

În spatele privilegiilor din anii 1458-1459 s-a afla Mihail Szilágyi, unchiul regelui Matia și regentul Ungariei, care, împreună cu sora sa Elisabeta, mama regelui Matia, au

¹⁵ ZW VI 3125.

¹⁶ ZW VI 3126.

¹⁷ ZW VI 3154, p. 37.

¹⁸ ZW VI 3186.

¹⁹ ZW VI 3190.

fost în această perioadă marii protectori ai orașului. După retragerea lui Mihail Szilágyi din funcția de regent (august 1459) și asumarea de către Matia a tuturor prerogativelor puterii, clujenii nu mai par să se fi bucurat, pentru o perioadă, de aceeași trecere la curtea regală. În 1460, anul capturării lui Mihail Szilágyi de către Ali Bey Mihaloğlu, comandantul cetății Golubac, și al ulterioarei executări a acestuia la Istanbul, nu avem privilegii care să le fie adresate. Abia în 13 martie 1461, o diplomă a lui Matia îi scutește pe clujeni de respectarea unor hotărâri regale care le-ar fi putut afecta libertățile²⁰.

Prima vizită la Cluj a regelui Matia – septembrie 1462. În primăvara anului 1462, în 13 martie, Matia s-a aplecat pentru prima dată asupra conventului dominican din Cluj, căruia i-a confirmat o donație făcută de tatăl său, Iancu de Hunedoara²¹. În toamna aceluiași an a avut loc, de asemenea, și prima vizită a regelui la Cluj, după încoronare, care s-a desfășurat între 11 și 14 septembrie²². Regele venea de la Oradea, unde prezența sa a fost atestată între 27 august și 1 septembrie, și se îndrepta spre sudul Transilvaniei, unde se va afla până la începutul lunii decembrie²³, pentru a încerca să soluționeze situația complicată generată în regiune de conflictul armat dintre aliatul și protejatul său, voievodul muntean Vlad Țepeș, și sultanul Mahomed al II-lea. Cu toate că armata otomană se retrăsese din Țara Românească fără să fi obținut un succes decisiv, sultanul îl

²⁰ ZW VI 3250.

²¹ ZW VI 3276.

²² Horvath Richard, *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458-[1476]-1490)*, Budapest, 2011, p. 71.

²³ Ibidem, p. 72.

lăsase în urmă pe fratele lui Țepeș, Radu cel Frumos, care reușise să obțină sprijinul boierimii muntene. Mai mult decât atât, Radu obținuse și sprijinul Sibiului și Brașovului, marile centre comerciale și meșteșugărești care fuseseră puternic afectate de măsurile protecționiste luate de Țepeș în favoarea negustorilor din Țara Românească. Ori, pentru Matia, o lovitură aplicată intereselor economice ale Sibiului și Brașovului însemna o lovitură la adresa întregului regat, astfel încât, pentru a proteja interesele comerciale ale Transilvaniei, Matia a luat cunoscuta decizie de a-l sacrifica pe Țepeș²⁴. acolo unde Vlad Țepeș, după campania cu rezultate nedecise a sultanului Mehmed al II-lea, se confrunta pentru scaunul domnesc cu fratele său, Radu cel Frumos. Preocupat de chestiuni importante, Matia nu pare să fi fost foarte interesat în această perioadă de orașul său natal. Sigurul privilegiu acordat clujenilor în perioada prezenței sale în Transilvania a fost cel emis în 26 septembrie, când, aflat deja la Sibiu, Matia a confirmat bisericii Sf. Mihail din Cluj dreptul de folosire a unei mori. Acest document a fost emis la solicitarea parohului Gregorius, precizându-se faptul că era vorba despre o moară cu două roți²⁵.

Criza provocată de uciderea lui Ladislau Pongrác (1463-1464). O situație de criză în relația regelui cu orașul Cluj a apărut în 1463, când, din motive insuficient clarificate, clujenii l-au ucis pe Ladislau Pongrác, guvernatorul abației din Cluj-Mănăstur. Cu toate că a generat o criză majoră în istoria orașului, evenimentul nu este foarte bine reflectat în istoriografie. Jakab Elek, în monumentală sa sinteză de istorie clujeană, nu se referă decât la abuzurile comise de

²⁴ Matei Cazacu, *Dracula*, Brill, Leiden-Boston, 2017, p. 158-164.

²⁵ ZW VI 3291, p. 124.